

Martti Helminen

Suomen ja Helsingin teollistumisen myötä alkoi suuriruhtinaskunnan pääkaupungin nopea kasvu. Helsingin asukasluku oli vuonna 1875 noin 23 000, vuonna 1885 se oli 41 000 ja vuonna 1900 jo liki 80 000. Viimeksi mainittuna vuonna kasvava muuttoliike johti myös siihen, että enemmistö kaupungin asukkaista oli ensi kertaa suomenkielisiä.

Teollisuutta syntyi etenkin ns. Pitkäsillan pohjoispuolisille alueille ja tämä taas houkutteli alueelle kaupunkiin muuttavaa teollisuustyöväkeä, joka halusi asua lähellä työpaikkojaan. Asemakaavoitettu alue laajeni ja syntyi muun muassa Linjojen alue. Hakaniemessä täytettiin rantoja ja esimerkiksi Siltaasaari yhdistettiin pohjoispuoleltaan mantereeseen, jolloin syntyi Hakaniementori vuonna 1897.

Läntinen kantakaupunki, nykyiset Etu- ja Taka-Töölön kaupunginosat odottivat vielä vuoroaan. Myös sillä suunnalla olivat kasvupaineet suuret ja muutoksia oli odotettavissa. Vielä 1800- ja 1900 lukujen vaihteessa Töölön laajoilla kallioilla oli huvila-asutusta, rakennuksia hajanaisesti siellä täällä. Alueelle oli myös muuttanut runsaasti työväestöä koska lähistön suuri rautatiealue konepajoihin ja muutamat suuret tehtaot, kuten Töölön sokeritehdas, olivat merkittäviä työllistäjiä. Kallioiden välisissä notkelmissa oli pääasiassa venäläisten, eli ”kaaliryssien” vihannesviljelyksiä.

I och med att industrialiseringen nådde Finland och Helsingfors vidtog en snabb tillväxt i storfurstendömet. År 1875 var Helsingfors folkmängd 23 000, år 1885 redan 41 000 och år 1900 nästan 80 000. Sistnämnda år ledde också den växande inflyttningen till att staden för första gången fick finskspråkig majoritet.

Industri uppstod i synnerhet i områdena norr om Långa bron, vilket drog till sig den arbetskraft som flyttade till huvudstaden från andra landsändor: man bodde i arbetsplatsens närhet. Det detaljplanerade området växte, och bl.a. Linjerna i Berghäll uppstod. I Hagnäs fylldes stränderna ut, och t.ex. Broholmen byggdes ihop med fastlandet, varvid Hagnäs torg uppstod år 1897.

Den västra innerstaden, dvs. nuvarande Främre och Bortre Töölö stadsdelar, väntade ännu på sin tur. Även på det hållet var växttrycket stort och förändringar att vänta. Ännu kring år 1900 fanns villabebyggelse på de vida klippställarna i Töölö, med byggnader utspridda här och där. Betydande antal arbetarfamiljer hade också flyttat in i och med järnvägens stora depåer och verkstäder i närheten och fabriker, t.ex. sockerfabriken, i Töölö. I svackorna mellan klippställarna fanns grönsaksland som odlades främst av ryssar (varav benämningen ”kålryssar”).

Redan på 1870 diskuterade stadsfullmäktige en planläggning av området nordväst om staden. Man sat-

Kaupungininsinööri Otto Ehrström laati asemakaavan vuonna 1883 Kampinmalmin sekä Hietaniemen, Arkadian, Tunturi-laakson ja Bergan huvila-alueille. Pääosa asemakaavasta käsitti siis nykyisen Etu-Töölön kaupunginosan. Kaupunginvaltuusto kuitenkin suhtautui kaavaan kovin nihkeästi ja niin se pian unohdettiin. Ehrströmin ehdottamia kadunnimiä alueelle olivat mm Kuningatar Kristiinan puistikatu, Brahen ja Porthaninkadut.

Stadsingenjör Otto Ehrström uppgjorde år 1883 en detaljplan för villaområdena i Kampmalmen samt Sandudd, Arkadia, Fjälldal och Berga. Största delen av detaljplanen gällde alltså nuvarande Främre Tölö stadsdel. Men stadens fullmäktige var skeptiska till planen, som sedan snart föll i glömska. Bland de gatunamn Ehrström föreslog finner vi Drottning Christina allén, Brahegatan och Porthansgatan.

Kaupunginvaltuustossa keskusteltiin jo 1870-luvun lopulla kaupunkialueen luoteispuolisen alueen kaavoittamisesta. Hankkeeseen ryhdyttiinkin mutta vaikeamaastoinen alue viivästytti työtä ja niin valtuustolle esiteltiin joulukuussa 1883 asemakaavaehdotus nykyisen Etu-Töölön alueelle. Asemakaava ei miellyttänyt kaupungin päättäjiä ja niin ”asia merkittiin tiedoksi” ja sitten käytännössä unohdettiin.

te igång med planläggningen, men den besvärliga terrängen fördröjde arbetet och sålunda framlades först i december 1883 för fullmäktige ett planläggningsförslag för nuvarande Främre Tölö. Detaljplanen föll inte stadens beslutsfattare i smaken, varför ärendet bara antecknades för kännedom och därpå glömdes bort.

En ung arkitekt vid namn Lars Sonck satte igång en tidningsdebatt om planläggandet av Tölöområdet. Det-

Valokuvaaja Signe Brander on kivunnut vielä keskeneräisen Kansallismuseon torniin vuonna 1908 ja ikuistanut näkymän nykyisen Taka-Töölön suuntaan. Etualalla kallioiden maaston lomassa erottuu venäläisten vihannesviljelmiä.

Fotograf Signe Brander har klättrat upp i tornet på Nationalmuseum, på den tiden (1908) ännu inte fullbordat, och förevisat vyn mot nuvarande Bortre Tölö. Bland bergknallarna i förgrunden skönjer man grönsakstäppor odlade av ryssar.

Nuori arkkitehti Lars Sonck käynnisti lehdistössä Töölön alueen suunnittelusta keskustelun, joka lopulta johti yllättävään lopputulokseen – kaupunki päätti julistaa Suomen ensimmäisen asemakaavakilpailun vuonna 1898! Asemakaava tuli suunnitella ”venäläisten sotilaskasarmien, harjoituskentän, vaivaistalon tien, Läntisen viertotien ja Taivallahden rajoittamalle alueelle”. Nykyhelsinkiläisille tuo harjoituskenttä tarkoittaa Kampin kenttää, joka juuri parhailaan on muuttumassa kauppakeskukseksi. Vaivaistalon alue taas on nykyinen Kivelän sairaalan alue, jolle johti

ta ledde, något överraskande, till att staden år 1898 beslöt utlysa Finlands första arkitektävling för en detaljplan. Denna skulle gälla ett område avgränsat av de ryska soldatkasernerna, exercisplanen, Fattighusvägen, Vestra Chaussén och Edesviken. För dagens helsingforsbor är denna exercisplan detsamma som den del av Kampen som håller på att bli ett gigantiskt affärscentrum. Fattighusområdet heter numera Stengårds sjukhus. Dit gick en landsväg från Vestra Chaussén. Denna chaussé fick år 1928 namnet Åbovägen, för att år 1942 döpas om till Mannerheimvägen.

Ilmakuvassa aivan 1930-luvun alusta näkyy Etu-Töölöön kohonneet uudisrakennukset. Etualalla Hietaniemen hautausmaa ja vielä rakentamattomat korttelit Mechelininkadun varrella. Vastavalmistunut vaaleagraniittinen Eduskuntatalo oikealla ylhäällä ja laaja ratapiha-alue erottuu taustalla.

Flygfotot från tidigt 1930-tal visar de nya byggnader som rests i främre Tölö. I förgrunden Sandudds gravgård och kvarteren vid Mechelingatan, då ännu inte bebyggda. Det splitternya Riksdagshuset uppe till höger, och den vidsträckt bangården syns också i bakgrunden.

maantie Läntiseltä viertotieltä, joka vuodesta 1942 on ollut nimeltään Mannerheimintie.

Helsingin yliopiston nykyinen taidehistorian professori Riitta Nikula on väitöskirjassaan ”Yhtenäinen kaupunkikuva 1900 – 1930” käsitellyt seikkaperäisesti Töölön alueen asemakaavakilpailua. Nikula mainitsee kaupungin olleen nuorten arkkitehtien aktiivisuudesta hämmentyneitä, suorastaan närkästyneitä. Tuolloin oli ennen kuulumatonta, että lehdistön avulla nuoret suunnittelijat vaikuttivat kaupungin asioiden hoi-

I sin doktorsavhandling ”Yhtenäinen kaupunkikuva 1900–1930” om en enhetlig stadsbild går Helsingfors universitets nuvarande professor i konsthistoria Riitta Nikula i detalj igenom arkitekttävlingen för Tölö. Nikula berättar att stadens fäder var förvirrade eller rentav förtörnade av de unga arkitekternas iver. Det hade aldrig hänt att unga planerare med tidningarnas hjälp började påverkade stadens skötsel. Det tävlingsprogram som Stadsfullmäktige godkände var mycket detaljerat och syftade troligen till att bevara

Suomen ensimmäisen asemakaavakilpailun tuloksena vahvistettiin sata vuotta sitten syksyllä 1906 nuorten arkkitehtien Gustaf Nyström ja Lars Sonck laatima kaava. Kaavoitettu alue käsitti ensisijaisesti nykyiset Etu- ja Taka-Töölön kaupunginosat. Ihanteena ollut keskiaikainen kaupunkikaava toteutui vain osin sillä liikenteen sujuvuus vaati leveitä väyliä halkomaan aluetta. Paikoin lyhyet ja mutkikkaat kadut ja yllätykselliset näkymät muistuttavat arkkitehtien alkuperäisistä ajatuksista, keskiajan sokkeloisesta kaupungista, näin varsinkin Etu-Töölön alueella. Kaupungin raja oli vuoteen 1906 vanhan Töölön kylän ja Meilahden välillä. Meilahden kylän tai kartanon maat liitettiin Helsinkiin juuri sata vuotta sitten.

Som följd av Finlands första detaljplanetävling fastställdes hösten 1906 en plan uppgjord av de unga arkitekterna Gustaf Nyström och Lars Sonck. De planlagda områdena omfattade främst de nuvarande stadsdelarna Främre och Bortre Tölö. Grundtanken, en medeltida stadsplan, kunde bara delvis genomföras, eftersom trafikens smidighet krävde att bredare gator också anlades. Men ställvis påminner de korta och slingrande gatorna och överraskande vyerna ännu idag om arkitekternas ursprungliga tanke om en medeltida stad, i synnerhet i Främre Tölö. Ända till år 1906 gick stadens gräns mellan de gamla byarna Tölö och Mejlans. Den senares, jämte dess herrgårds, marker anslöts till Helsingfors just det året.

toon. Kaupunginvaltuuston hyväksymä kilpailuohjelma oli hyvin yksityiskohtainen ja sillä tähdättiin ilmeisesti vanhan kaavoituskäytännön säilyttämiseen. Samaan tähtäsi myös asiantuntijoista kootun palkintolautakunnan kokoonpano.

Yksitoista ehdotusta jätettiin määräpäivään, 1.9.1899 mennessä. Palkintolautakunta asetti näistä kolme ehdotusta toisten edelle, ja nämä sitten vielä paremuusjärjestykseen. Ensimmäisen palkinnon, 5 000 markkaa, sai Gustaf Nyströmin ja Herman Norrmenin laatima kaavaehdotus. Toisen palkinnon, 2 700 markkaa, sai Lars Sonck yksinään ja kolmanneksi tulleen kaavan olivat laatineet Bertel Jung, Lars Sonck ja Walter Thome. Tämä kolmas palkinto oli 2 300 markkaa. Palkintolautakunta ei nähnyt yhdenkään näistä ehdotuksista olleen ”ylitse muiden” vaan kaikissa nähtiin sekä hyviä että huonoja puolia. Niinpä kaupunginvaltuusto päättikin pyytää uudet jatkoehdotukset sekä kaksikolta Nyström-Norrmen että kolmikolta Sonck-Jung-Thome. Aikaa suunnitteluun annettiin lokakuuhun 1900.

Kaupunginvaltuuston asettama viisimiehinen valiokunta Leo Mechelinin johdolla käytti ulkomaisia asiantuntijoita apunaan ja niin sittemmin päätettiin, että arkkitehdit Gustaf Nyström ja Lars Sonck saivat yhdessä tehdä lopullisen ehdotuksen Töölön alueen asemakaavaksi. Arkkitehdit jättivät uuden parannellun ehdotuksensa jälleen valiokunnalle, joka puolestaan jätti asian kaupungin-valtuuston käsiteltäväksi keväällä 1902. Seuraavan vuoden maaliskuussa kaupunginvaltuusto oli valmis omalta osaltaan hyväksymään laaditun asemakaavan. Asian käsittely siirtyi tämän jälkeen senaattiin.

Suomen suuriruhtinaskunnan keisarillinen senaatti perehtyi ilmeisesti perin pohjin varsin laajaa aluetta koskevaan Töölön alueen asemakaavaan, sillä vasta kolmen vuoden kuluttua oltiin valmiit kaava hyväksymään. Lopullisen vahvistamisen teki Suomen asiantuntija Pietarissa, alkuvuodesta 1906 virkaansa nimetty ministerivaltiosihteeri August Langhoff. Asemakaavaan kirjoitettiin venäjäksi ja ruotsiksi ” Armossa

gammal planläggningspraxis. Detsamma torde ha gällt för tävlingsnämndens sammansättning: idel etablerade experter.

Elva förslag inlämnades inom loppet av 1 augusti 1899. Prisnämnden ställde tre förslag framom de andra, och dessa i prioritetsordning. Första pris om 5 000 mark fick Gustaf Nyströms och Herman Norrméns förslag. Andra pris, 2 700 mark, fick Lars Soncks eget förslag, och tredje pris, à 2 300 mark, gick till Bertel Jungs, Lars Soncks och Walter Thomés gemensamma förslag.

Juryn upplevde inte att något av dessa tre förslag skulle ha stått klart ovanom de andra, utan alla hade både goda och dåliga sidor. Sålunda beslöt Stadsfullmäktige begära vidareutvecklingar av både duon Nyström-Norrmén och trion Sonck-Jung-Thomé. Tidsfrist var oktober 1900.

Ett av Stadsfullmäktige tillsatt femmannautskott lett av Leo Mechelin anlidade utländsk expertis och beslöt sedermera att arkitekterna Gustaf Nyström och Lars Sonck tillsammans fick uppgöra ett slutgiltigt förslag till detaljplan för Tölö. Arkitekterna lämnade in det nya och förbättrade förslaget till utskottet, som i sin tur på våren 1902 gav över saken till Stadsfullmäktige för beslut. I mars 1903 var fullmäktige redo att för egen del godkänna planen. Därefter övergick handhavandet av ärendet på Senaten.

Den Kejserliga Senaten för Storfurstendömet Finland lade sig tydliggen grundligt in i denna detaljplan, som ju gällde ett rätt stort område, för först tre år senare var man redo att godkänna den. Den slutliga fastställelsen gjordes av Finlands chargé d'affaires i S:t Petersburg, ministerstatssekreterare August Langhoff, som utnämnts för sin post fr.o.m. början av år 1906. I detaljplanen antecknades på ryska och svenska ”I nåder fastställd i Peterhof den 10/24 oktober 1906”. Fastställelsen skedde alltså i kejsarfamiljens sommarpalats. Datumet var angivet både enligt den gregorianska, moderna kalendern som då redan tagits i bruk i Väst, och den gamla julianska, som fortfarande användes i Ryssland. Detaljplanens översiktsritning var i stort for-

vahvistettu Pietarhovissa 10./ 23. päivänä lokakuuta 1906”. Vahvistaminen siis tapahtui keisariperheen kesäpalatsissa. Päiväys merkittiin sekä Venäjän keisarikunnassa noudatetun juliaanisen että läntisen Euroopan gregoriaanisen kalenterin mukaan. Suurikokoiseen asemakaavaan (180 cm x 130cm) on myös lisätty keskeiset paikannimet venäjäksi. Arkkitehtien Gustaf Nyström ja Lars Sonckin laatima kaava on kauniisti väritetty ja kankaalle liimattu ja sitä säilytetään Helsingin kaupunginarkistossa.

Asemakaavat: Helsingin kaupunginarkisto.

Valokuvat: Helsingin kaupunginmuseum.

mat (180 x 130 cm), och hade de viktigaste ortnamnen angivna också med kyrilliska bokstäver. Gustaf Nyströms och Lars Soncks arbete, vackert färglagt och limmat på duk, förvaras numera på Helsingfors stadsarkiv.

Detaljplanerna: Helsingfors stadsarkiv.

Fotografierna: Helsingfors stadsmuseum.